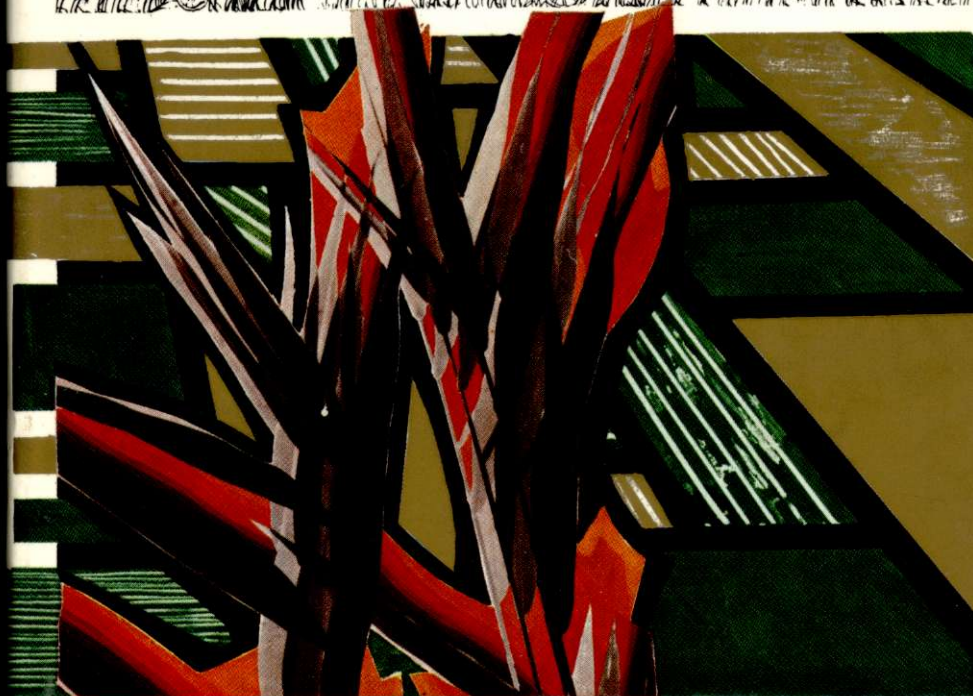

4. ВОЗДУШКА БРИГАДА

ШПИРО ЛАГАТОР

РАТНА ПРОШЛОСТ НАШИХ НАРОДА

КЊИГА СТО ПЕДЕСЕТ ДРУГА

МОНОГРАФИЈЕ
ЈЕДИНИЦА НОВИ ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ
КЊИГА ТРИДЕСЕТА

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Генерал-пуковник МИРКО ЈОВАНОВИЋ, генерал-потпуковник ЈОЦО ТАРАБИЋ, генерал-потпуковник ВЕЉКО МИЛАДИНОВИЋ, генерал-мајор ФАБИЈАН ТРГО, генерал-мајор МЕТОДИЈЕ КОТЕВСКИ, пуковник ВИКТОР КУЧАН, пуковник МИШО ЛЕКОВИЋ, пуковник АХМЕТ ЂОНЛАГИЋ, пуковник РАДОМИР ПЕТКОВИЋ — главни уредник

УРЕДНИК

потпуковник МОМЧИЛО КАЛЕМ

РЕДАКТОР

РАДОМИР ЂУРАШИНОВИЋ

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

ШПИРО ЛАГАТОР

ЧЕТВРТА
ВОЈВОЂАНСКА
БРИГАДА

БЕОГРАД, 1973.

Монографија се издаје у Заједници са ИНСТИТУТОМ ЗА
ИЗУЧАВАЊЕ ИСТОРИЈЕ ВОЈВОДИНЕ, финансијску помоћ
ПОКРАЈИНСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ЗА НАУЧНИ РАД САП ВОЈ-
ВОДИНЕ и СКУПШТИНЕ ОПШТИНЕ СТАРА ПАЗОВА.

ПРЕДГОВОР

Међу Војвођанима сам провео годин-у дана (од августа 1943. до августа 1944. године) на дужности при штабу 16. дивизије, као командант 1. батаљона 4. војвођанске ударне бригаде и командант 3. батаљона 1. бригаде. Са 4. бригадом прошао сам кроз многе борбе на Мајеваци, Бирчу и Срему. За њу ме вежу најлепше успомене из мојих ратних година. Да бих јој се бар донекле одужио, посебно жртвама које је она дала, прихватио сам се да напишем њену монографију.

Прошло је 26 година од завршетка рата. Довољно дуг период да је много тога избледело у сећању, па и нестало заувек, а докумената је сувише мало. Заправо за 1943. годину постоји само један, а за многе периоде 1944. године и нема докумената; из 1945. године има их знатно више, али ипак недовољно. Зато сам се окренуо и преживелим припадницима 16. дивизије и 4. бригаде. Но, и овде нисам добио све оно што је недостајало.

И приликом коришћења изашлих публикација — које се више или мање дотичу 4. бригаде — нашао сам на теškoће. Књига Перише Грујића „Шеснаеста војвођанска дивизија“ битно се разликује од оригиналних докумената 4. војвођанске бригаде (заповести, наређења, извештаја), као и од добивених података од учесника. Постоје, истина, мање разлике код књиге генерала Срете Савића „Срем у НОБ“ као и у књигама Жарка Атанацковића „Војводина у НОР-у 1941—1945“ и „Срем у НОР-у и социјалистичкој револуцији“.

Због свега тога сигурно је да неке делове живота и рада бригаде и њених батаљона нисам обрадио а неке веома мало.

Посебно ми је жао што се нисам ни приближно могао одужити борцима бригаде, онако како сам то желео и осећао. А то су они заслужили својим пожртвовањем, храброшћу, трпљењима, ранама, болестима, гладовањем и полагањем живота на олтар револуције и братства и јединства народа Југославије.

Били су то борци који су и у најтежим моментима знали да остану на висини правих заточеника народне борбе. Никада нећу заборавити како су борци 1. батаљона, после тешког пораза код Равња (Мачва), враћајући се у село Босут, певали „У бој, у бој 1. батаљон“. А док се песма орила моје лице је било сузама обликовано: знао сам да су многи међу њима изгубили брата, рођака или најбољег друга.

Задужили су ме много пута ти борци и лично, а ја ћу споменути само један догађај: 10. јуна 1944. године, када сам непомичан лежао на колима као тешки рањеник на Бусији, наишла је група бораца 1. батаљона 4. бригаде и повикала: „Ево нашег команданта Шпире“. Зграбили су ћебе и две мотке, направили импровизована носила и донели ме у Шековиће, иако тада нисам био у 4. бригади, него командант 3. батаљона 1. бригаде.

Све то ме је натерало да сам се одрекао много чега за пуних 5 година док нисам написао ову књигу.

Са посебном пажњом сам пришао послу око утврђивања списка бораца на дан формирања бригаде и списка погинулих. И поред свих настојања нисам сигуран да су оба списка потпуна. Не желим скинути одговорност са себе, али морам напоменути да иако сам се у више наврата писмено обраћао општинским удружењима Савеза бораца општина: Земун, Пећинци, С. Митровица, Рума, Шид, Инђија, Ст. Пазова, Беоцин, Ириг, Апатин, Бачка Паланка, Бачка Топола, Бечеј, Кула, Нови Сад, Сента, Сомбор, Србобран, Суботица, Тител, Жабал, Кикинда, Нова Црња, Нови Бечеј, Нови

Кнежеваци, Зрењанин, Житиште, Бела Црква, Ковачица, Опово, Панчево, Вршац, Вуковар, Винковце, податке сам добио једино од Кикинде, Апатина, Бечеја и Беле Цркве.

Користећи архивску грађу налазио сам на грешке имена и презимена, места рођења и погибије појединих бораца; зато допуштам могућност да је понеки од ових података и у мојој књизи нетачан. Не треба искључити чак и могућност да је неко унесен у списак погинулих, а можда је жив.

При раду на монографији нашао сам на пуну подршку и помоћ Покрајинског одбора Удружења савеза бораца Војводине, Музеја радничког покрета и револуције у Новом Саду, Војноисторијског института у Београду и многих појединаца којима сам се обратио за помоћ. Овом приликом им се најтоплије захваљујем.

За овај допринос у борби против окупатора и домаћих издајника и за развијање братства и јединства наших народа бригада је одликована

**ОРДЕНОМ ЗАСЛУГА ЗА НАРОД I РЕДА и
ОРДЕНОМ БРАТСТВА И ЈЕДИНСТВА I РЕДА**

%

АУТОР

У в о д

У Срему се устанак развијао постепено и равномерно и стално је био у успону. У лето 1941. формиран је Сремски партизански одред. Крајем јуна 1942. у Срему се боре Фрушкогорски и Подунавски партизански одред, а у лето Посавски партизански одред и Босутска партизанска чета. Јединицама је командовао Штаб народноослободилачких партизанских одреда за Срем.

Устанак у Војводини 1941. и првом половином 1942. године развијао се скоро без икакве везе са руководством и јединицама у другим крајевима земље. Чак ни са Врховним штабом скоро да није било везе. Но, ипак, забележен је велики број веома успешних оружаних акција.

Августа 1942. године Врховни штаб је Срем потчинио штабу 3. оперативне зоне Хрватске, под којим је била Славонија. Тада је овај штаб формирао 3. народноослободилачки партизански одред, у који су ушли раније поменути партизански одреди Срема као његови батаљони (заједно са Босутском четом). Одред је 1. новембра 1942. године имао 914 бораца од којих су 112 били ненаоружани.

У јесен 1942. године у Срем се пребацила 6. источнобосанска бригада. Кад се зима приближила бригада је одлучила да се врати на свој терен.

Штаб 3. одреда је тада решио да са одредом крене за Босну, с тим да један батаљон од око 250 бораца попуни бригаду. Од ојачане Босутске чете формиран

је 4. батаљон и задржан у Срему. У току зиме из Срема за источну Босну су пошли нови борци.

У Срему су, поред батаљона који је остао после одласка одреда, дејствовала и два новоформирана батаљона.

Постигнути војнички и политички успеси подigli су још више борбено расположење народа Срема. Слободна територија се све више ширила, што је омогућило организовање месних, среских и окружних НО одбора, затим команди места и подручја. Такође су створени услови за формирање већих војних јединица.

Већ почетком 1943. године огромна већина народа Срема учествује у НОБ-у. У току ове године сремски партизани су извршили преко 150 већих диверзантских акција и том приликом избацили из строја око 3.500 непријатељских војника и официра, а запленили: 2 топа, 2.000 пушака, 41 пушкомитраљез, 3 митраљеза, 200.000 метака и други ратни материјал.

Најзначајнији догађај за Срем почетком 1943. године био је формирање 1. војвођанске НОУ бригаде у источној Босни од сремских јединица и бораца који су у току зиме 1942/43. године прешли у источну Босну. У јулу 1943. године, по наређењу Врховног штаба, формиран су Главни штаб НОВ и ПОЈ за Војводину и 16. војвођанска дивизија (1, 2. и 3. бригада).

У септембру у Војводини су дејствовали: 1. и 2. сремски, Севернобосански, Јужнобанатски и Бачко-барањски одред, као и бројне војно-позадинске јединице, месне десетине, ударне и диверзантске групе.

На ослобођеној територији Срема, одвијала се жива и разноврсна активност КПЈ, СКОЈ-а и народне власти. Поред Покрајинског комитета КПЈ и СКОЈ-а, у Срему су се налазила два окружна комитета, неколико среских и градских комитета, више партијских ћелија и актива са преко 1.000 чланова КПЈ и око 3.000 чланова СКОЈ-а. Уз Покрајински НОО делује: преко 110 месних, 4 градска, 10 среских и 2 окружна НОО. Готово у сваком месту су постојали одбори АФЖ и УСАОЈ-а, којим су руководили срески, 2 окружна и покрајински одбор АФЖ и УСАОЈ-а. Организација

АФЖ је обухватала око 10.000 жена, УСАОЈ скоро 10.000 омладинаца и омладинки, а деловала је и бројна организација пионира. На ослобођеној територији Срема радило је, са повременим прекидима, преко 30 основних школа и више аналфабетских течајева за одрасле.

После саветовања у селу Лежимиру (10/11. септембра 1943) извршена је реорганизација и војно-позадинских установа, па су образоване: Команда румског подручја (Пећинци); Команда сремскомитровачког подручја (Бешеновачки Прњавор) и Команда винковачког подручја (Јамена) са око 10 команди места, партизанским стражама и око 40 партизанских радионица. У „техникама“ ПК-а КПЈ, нижим партијским руководствима и војним јединицама излазили су: „Наша борба“, „Слободна Војводина“, „Истина“, „Глас омладине“, „Војвођанка у борби“, „Билтен главног одбора Војводине“, „Билтен главног штаба Војводине“ и др.¹

¹ Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа, том I, књ. 6, стр. 428, 429 и 538 (у даљем Зборник 1/6).